

Nr 165.

Av herr **Lindhagen**, *angående undanröjande av konflikter mellan den s. k. förbudslagen för bolagsförvärv och den s. k. bulvanlagen.*

År 1925 utfärdades en bulvanlag samtidigt med en förbudslag för bolagsförvärv. Det har sedan icke avhört någon åtgärd från vederbörande myndigheter, vilka enligt lagen hade till åliggande att bringa den till verkställighet. I stället inkommo som sagt omkring 200 framställningar från bolag särskilt i Västernorrlands och Jämtlands län om tillstånd att få förvärva sina bulvanhemman med stöd av den nya förbudslagens »lindrigare koncessionsbestämmelser». Samtliga dessa ansökningar voro dessutom tillstyrkta av länsstyrelserna och tjänstemannakårerna. Detta visade således, att den nya lagen ansågs giva befogenheter till förvärv, som icke kunde vinnas enligt den gamla förbudslagen. Det är också uppenbart att för alla som vilja gynna bolagsförvärvet de så kallade lindrigare koncessionsvillkoren giva rikliga förevändningar därtill, vilka saknas i den gamla lagen och jordkommissionens förslag.

I denna angelägenhet åberopas ytterligare innehållet i bifogade framställning till regeringen (bil.).

I en erinran till justitieombudsmannen om underlåtenheten att tillämpa bulvanlagen ha länsstyrelserna i Västernorrlands och Jämtlands län nu svarat, att de ansågo sig först böra avvakta Kungl. Maj:ts beslut i anledning av de inkomna ansökningarna. Den i landshövding Vidéns och jordkommissionens utredningar förekommande specifikationerna på bulvanhemman uppgår dock till omkring sex hundra. Sannolikt, säger jordkommissionen, är det verkliga antalet större. Man kan således fråga sig, varför ej de bulvanköp, som ej föranlett dispensansökningar, åtminstone göras till föremål för vederbörandes uppmärksamhet. Men man menar förmodligen, att ett bifall till de inkomna ansökningarna bli prejudikat för att även de övriga bulvanköpen få förvärfvas. Detta låter ju också säga sig.

Vi stå således inför den skandalen, såsom ock av mig förutsågs vid behandlingen i riksdagen av propositionen om den nya förbudslagen, att statsmakten samtidigt utfärdar två lagar, av vilka den ena står i strid med den andra, eller den ena utgör ett ständigt hot mot den andra, allt eftersom olika partier eller justitieministrar sitta inne med avgöranderätten.

Flertalet av de inkomna ansökningarna har nu avslagits av den frisinade regeringen på föredragning av dess jordbruksminister. Konservativa ämbetsmän och riksdagsmän hava redan uttryckt sin harm häröver, vilket ock

visar, att den nya lagstiftningen är oklar till sina grundsatser och byggd på gungfly. Från Västernorrlands län har meddelats mig, att bolagen förbereda nya ansökningar på andra grunder och att tvekan rådde inom länsstyrelsen, om man borde avvakta även dessa framställningars prövning, innan tillämpning av bulvanlagen kunde ifrågakomma.

Enligt pressen har det verkligen inträffat, att skogsvårdsstyrelsen i Gävleborgs län till länsstyrelsen anmält för beivrande ett par bulvanförvärv. Det lär ha avsett en till styrelsen inkommen anmälan. Man undrar hur det kan gå, då man erinrar sig länsstyrelsens bifall till den utstyckning av jordbruk, som nu behärskas av Ljusne Voxna bostadsaktiebolag.

Här hota uppenbarligen olidliga förhållanden. Det hemställes därför,

att riksdagen ville antingen besluta sådana förtydliganden av förbudslagen för bolagsförvärv och bulvanlagen, att de ej äventyra att stå i konflikt med varandra och göras till föremål för stridiga tolkningar, eller ock hos Kungl. Maj:t begära övervägande och förslag i sådant syfte.

Stockholm den 21 januari 1927.

Carl Lindhagen.

Bil.

Till Konungen.

Enligt lagen den 18 juni 1925 om bulvanförhallande i fråga om fast egendom åligger det Konungens befallningshavande att ägna särskild uppmärksamhet däråt, att inom länet förekommande bulvanförhallanden varda lagligen beivrade. Atskilliga i lagen uppräknade ämbetsmän och myndigheter skulle dessutom, då anledning funnes till antagande, att bulvanförhallande föreligger, därom göra anmälan hos befallningshavande.

Genom lag samma dag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom har den norrländska förbudslagen upphävts såsom en speciallag och i stället ett motsvarande förbud stadgats för hela riket. I denna nya lag infördes emellertid en fjärde paragraf, som i slutet till synes mera såsom en bisak upptog den gamla lagens föreskrifter, att tillstånd ej kunde förvärvas med mindre särskilda omständigheter därtill föranledde. Därförut innehåller paragrafen fem punkter, upptagande fall, för vilka tillstånd kan medgivas, och i motiven säges, att för dessa fem fall bör tillstånd alltid medgivas, därest ej särskilda omständigheter föranleda ett avslag. Jordkommissionen hade åter enhälligt förordat, att under alla förhallanden såsom norrlandslagen föreskrev tillstånd till försäljningen endast kunde givas, där särskilda omständigheter därtill föranledde.

Åventyrligheten av fjärde paragrafen i förbudslagen betonades av mig i en avgiven motion, i en till lagutskottet avlämnad reservation samt under debatten i riksdagen. Det lyckades ej att få hela paragrafen utesluten. I andra punkten vidtogs dock en del särdeles viktiga inskränkningar samt i tredje punkten ett par ändringar i formuleringen, syftande att inskränka tillämpningen men säkerligen utan betydelse för densamma. Dessutom framhölls i motiveringen till utskottets betänkande ett och annat om rätta tolkningarna av punkterna. Dylika uttalanden hava dock föga betydelse för tillämpningen och läsas för övrigt sällan eller aldrig av vederbörande myndigheter, såsom ock framgår av nedan omförmälda utlåtanden.

Vi hava redan förnummit, varthän en så oöverlagd lagstiftning leder. Till Konungen har nu inkommit en myckenhet *framställningar från bolag* till större delen från Västernorrlands län men även från Jämtlands m. fl. län, i vilka anhålles *om tillstånd att med stöd av den nya förbudslagen förvärva hemmansdelar, som inköpts av bulvaner för dem. Den samtidigt antagna bulvanlagen föreskriver åter att dessa bulvanköp skola omedelbart bringas att upphöra.* Till stöd för det sökta tillståndet åberopas fjärde paragrafen i nya förbudslagen och särskilt dess moment 3 (arrendering i skogsvårdssyfte), moment 4 (beredande av bostäder åt anställda personer eller livsförnödenheter åt dem) och moment 5 (bildandet av egna hem eller mindre jordbruk).

Den enda utredningen består vanligen, utom av sökandens egen framställning, av intyg från någon av bolaget anlita person vanligen en offentlig tjänsteman. I dessa dokument sysslas övervägande med skogsvårdssynpunkter och någon påtaglig utredning om jordbruket, som ju skulle skyddas genom lagen, förekommer föga. Beträffande jordbruket talas ofta om, att jordbruket — den återstod, som kan finnas kvar, — lämpar sig för arbetarejordbruk eller rätt och slätt arbetarebostäder. Den till och med av jordsakkunniga framhållna angelägenheten att bevara de gamla brukningsdelarna för själv-

ständiga bondejordbruk såväl som även mindre brukningsdelar kommer icke till något som helst uttryck i dessa handlingar. Dessa framställningar tillstyrkas sedan i berörda skick med sällsynta undantag av samtliga myndigheter, såsom det synes utan någon syn på stället och utan varje försök till övervägande och behjärtande av lagstiftningens verkliga mening. Bulvanlagens tillvaro beröres givetvis icke med ett ord. Inom Västernorrlands läns egnahems nämnd skulle, såsom en ledamot för mig uppgivit, åtminstone ett par skiljaktliga meningar förekommit, men dessa synas icke hava bifogats handlingarna såsom även vitsordats i jordbruksdepartementet. På ett par framställningar från Värmlands län har jag funnit tillstyrkande, tecknat av vederbörande kommunalnämnds ordförande på det av bolagets expert utfärdade intyget utan att meddelande givits, såsom lagligen bort ske, om utlåtande även givits av kommunalnämnden i sin helhet. Även jordbrukskommissionen tillstyrker till och med då såsom skäl för ansökningen återopats jordbrukets förfall till åbyggnader och hävd, vilket förhållande väl ej kunnat inträffa annat än genom kommissionens bristande möjligheter eller underlåtenhet att fullgöra sin uppgift.

Ett intressant prov på dessa ansökningars avslöjanden erbjuder bland annat Skönviks aktiebolags framställning. Bolaget begär tillstånd att få förvärva en hel del av sina bulvanköp från bulvanerna. I slutet av sin framställning yttrar bolaget något dunkelt eller åtminstone beslöjat, hurusom bolaget ville framhålla »att i intet fall, då tillämpning av 4 mom. respektive sista stycket av bolaget begäres, förutsättning för återupplivande av förut befintligt jordbruk förefinnes». Skogsvårdsstyrelsen, som utan tvekan tillstyrker framställningarna, ansåg sig tillika kunna vitsorda att marken å de skogsområden, som här vore föremål för försäljning, icke vore ägnade till uppodling och förty borde bevaras till skogsbörd samt att anledning icke funnes att antaga, att jordbruket å uppodlade områden, som kunde förvärfvas av bolaget, skulle bringas att upphöra eller försvagas med hänsyn till det mycket goda skick i vilket bolagets jordbruksfastigheter inom länet befunno sig. Styrelsen ansåg sig dock böra framhålla, att de omständigheter, som av bolaget för varje särskilt fall andragits som skäl till förvärv av inägor, syntes vara av vägande betydelse för förvaltning och bevakning av bolagets skogar.

Det förefaller således, som om Skönviks bolag själv betecknat de jordbruk, som medföljde ifrågavarande hemmansdelar, såsom allenast »förut befintliga» och icke värda att »återupplivas». Skogsvårdsstyrelsen åter tillstyrker framställningen »med hänsyn till det mycket goda skick i vilket bolagets jordbruksfastigheter befunno sig». Man ser också, hur fråga allenast är, vilket av fjärde paragrafens tredje, fjärde eller femte punkter, som bäst lämpar sig för en och samma uppgifts uppnående. Andra momentet blir numera svårt att utnyttja, sedan riksdagen beskurit de goda tillfällen därtill, som erbjödos enligt den kungl. propositionens lydelse. Punkt tre synes utesluta förvärv också av jordbruket ehuru detta anses vara så pass otydligt uttryckt, att framställningar om förvärv av hela hemmansdelen med jordbruk anses kunna grundas även på detta moment såsom jämväl berörda skogsvårdsstyrelse förmodar. Skogsvårdsstyrelsen synes det även vara juridiskt tryggt att återopa tillika fjärde punkten, vilken trots norrlandskommitténs, jordkommissionens och jordsakkunnigas förklaringar om nödvändigheten att skydda de gamla bondejordbruken och även mindre brukningsdelar antages lämna utväg för åsidosättande av denna grundsats. För den händelse bolaget såsom det förefaller med »4 mom. respektive sista stycket» menar punkt 5 så innebär detta en ännu större försiktighet. Det vill såsom det synes

förvärva även de av bolaget helt eller delvis nedlagda jordbruken, som ej böra återupplivas, för »bildandet av egna hem».

Alla sådana förvanskningar av lagarna understödjas av myndigheterna till stor del kanske även i följd av bristande insikt. Det kan ju icke heller förhålla sig på annat sätt, då en social tillämpning helt lägges i händerna på dem, som alltid i huvudsak varit vedersakare till det avsedda syftet. Det bör då icke heller förvåna att vederbörande myndigheter särdeles ogärna ingripa för tillämpning av lagarna även i de delar, där deras bokstav ej kan missförstås. Det har upplysts för mig, att inom Västernorrlands län ingen vederbörande rört ett finger för att bringa bulvanlagen till verkställighet. Från en landsfiskal skulle såsom skäl därtill uppgivits, att man först måste avvakta, huruvida bolagen med stöd av den nya förbudslagen kunde få förvärva sina bulvanhemman på grund av de därom ingivna ansökningarna. Landshövdingen i Jämtlands län, vilken jag nyligen uppsökte i Östersund, meddelade mig att icke heller där något hittills åtgjorts. Hans första skäl var att jordbrukarna icke hade råd att köpa hemmanen och att de enskilda spekulanterna, vilkas köp vore den största faran i Jämtlands län, då skulle i stället få nytta av lagstiftningen. Han medgav vidare att bolagens framställningar företrädesvis grundade sig på den nya förbudslagens fjärde paragrafs medgivanden om förvärv för arrondering. Man hade därför före sitt tillstyrkande inom länsstyrelsen undersökt, huruvida sådan arrondering kunde anses föreligga.

Här föreligger således mil't talat ett stort spektakel, tillställt både av statsmakterna och myndigheterna var och en på sitt sätt. De nu existerande bulvanköpen hava tillkommit därför att direkta bolagsförvärv ansågos förbjudna av norrlandslagen och att tillstånd för förvärvet var utsiktslöst. Myndigheterna anse nu, att den nya lagen bereder nya utvägar, vilket uppenbarligen kunde befaras. Man skulle ock kunna säga, att det är ingen mening med den nya formuleringen, om icke detta vore avsikten. Justitieministern försäkrade emellertid vid lagens antagande, att det icke alls var meningen att göra någon ändring i den äldre lagens grundsatser utan endast lagfästa vad som varit praxis tidigare vid prövning av dispensansökningar. Detta påstående var ofullkomligt redan däri, att i vissa fall de nya punkterna avsågo förhållanden, i vilka någon praxis förut icke kunnat äga rum.

Emellertid, såvitt det gäller bolagens bulvaner, måste denna justitieministerns förklaring särskilt respekteras, då den vunne stöd av den samtidigt framlagda och antagna bulvanlagen, som föreskriver att bulvanförvärven skulle upphävas och således någon dispens för dem icke få förekomma. Detta borde myndigheterna insett vid begrundandet av sin skyldighet att förverkliga bulvanlagen. Det må ock erinras att enligt den av jordkommissionen verkställda utredningen icke mindre än 500 à 600 kända fall av bulvanköp då förekomme inom de delar av landet, där 1906 års lag gällde, innan den provisoriskt utsträcktes, samt att dessa fall, av vilka flertalet avsågo Västernorrlands och Jämtlands län, fördelade sig på sammanlagt 142 kommuner. Förekomsten av bulvanförhållanden kunde för övrigt, sade kommissionen, antagas vara i verkligheten större än utredningen visade.

De hittills ingivna ansökningarna om koncession på bolagsförvärv uppgå emellertid icke till mer än ett hundratal av de sålunda konstaterade fallen. Bifallas dessa ansökningar komma de andra säkerligen efteråt, men någon anledning för myndigheterna att icke såsom lagen bjuder efterforska alla förefintliga bulvanförhållanden förefinnes ingalunda. Tvärtom borde de så mycket mer inlåtit sig på denna pliktuppfyllelse, om svårigheter anses före-

ligga, vilka endast genom en sådan undersökning kunnat tillfullo uppdragas och belysas.

Anledningen till detta virrvarr är uppenbarligen att söka i den från justitiedepartementet inslagna regeringspolitiken att söka lösa jordfrågan endast i den omfattning, varom alla partier kunnat ena sig. Därigenom undanskjutas livsförhållandena från överläggningarna samt överlämnas kompromissverkets utformning för mycket till åtskillig frånvaro av intresse, insikt och praktisk erfarenhet på ifrågavarande områden.

En svårighet, som förbisetts på alla händer, kan emellertid vara bristen på köpare till de jordbruk med tillhörande skogsområden, som genom bulvanlagen skulle komma ut i marknaden, såvida ej såsom synes vara fallet i Jämtlands län, de enskilda spekulanterna ställa sig till tjänst. Detta får dock icke vara någon anledning för att giva bulvanköpen en ännu bättre rätt och på samma gång underminera norrländska förbudslagens anda och mening. Lika litet kan det vara tillåtet att låta jordbruken utan vidare följa med bulvanköpta skogsmarker och det hela ändock reduceras till en skogsvårdsfråga. Särdeles rekommendabelt vore, om staten kunde, där bulvanköpen leda till tvångsförsäljning, i lämpliga fall beredas tillfälle att återköpa sin gamla skogsmark. I varje händelse bör det nu yppade missförhållandet av regeringen tagas under övervägande såsom en angelägenhet för sig.

Det är karakteristiskt att ansökningarna om arrondering m. m. omfatta även smala fristående inkilningar i marker, som ej ägas av bolag. Frånsett detta ligger saken nu så, att bolagen och myndigheterna praktiskt taget anse all mark, som ligger i närheten av annan bolagsmark, kunna enligt den nya lagen till skillnad från den gamla förvärvas. Visserligen vill man för närvarande ha denna tolkning tillämpad endast å bulvanköp, som ju hotas av bulvanlagen. Man kan vara förvissad, att sedan detta bifallits kommer man under åberopande med fullt fog av dessa prejudikat att börja köpa bondehemman, som ligga närmast äldre förvärv och begära konfirmation även å dessa såsom arrondering i skogsvårdsintresse m. m. På det sättet upphäves till sist på omvägar all »norrlandslagstiftning» trots dess tillvaro på papperet. En sådan upplösning blir alltid den naturliga frukten av en statskonst utan levande grundsatsar.

Med åberopande tillika av mina petitioner den 12 augusti 1926 om det senaste förslaget till social arrendelag och denna dag om det senaste förslaget till vanhävdslag, hemställes att Eders Kungl. Maj:t täcktes:

1) tillhålla vederbörande myndigheter att bringa lagen om bulvanförhållande i fråga om fast egendom till verkställighet;

2) vid prövning av inkomna framställningar från bolag om rätt att förvärva sina bulvanköp från bulvanerna jämväl ägna uppmärksamhet åt vad ovan därom framhållits;

3) i anslutning till jordkommissionens förslag till förbudslag:

dels föreslå upphävande eller åtminstone omarbeting av den nuvarande äventyrliga fjärde paragrafen punkterna 1—5 i den nya lagen om förbud i vissa fall för bolag och föreningar att förvärva fast egendom;

dels i sammanhang därmed upptaga till prövning de av riksdagen redan i samband med lagens antagande ifrågasatta förändringarna i densamma;

dels företaga till slutlig prövning den alltjämt bordlagda, av jordkommissionen föreslagna kontrollen även på enskilda spekulanters jordförvärv.

Stockholm den 4 oktober 1926.

Underdånigst:
Carl Lindhagen.